

УДК 159.9:37.015.3

DOI <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2020.1-2.4>**М. І. Заміщак**кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА У ВИХОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті проаналізовано психологічні особливості особистості педагога у виховній діяльності. Констатується, що педагог повинен швидко вміти приймати рішення, виразно та чітко висловлювати свої думки, легко адаптуватися до нової ситуації, міцно засвоювати систему морально-духовних цінностей, адекватно керувати своєю поведінкою. Зазначається, що виховання спрямоване на автентичність особистості, якій відповідають високі моральні цінності служіння людям. Головним чинником стає любов до оточення, творення добра й боротьба зі злом. Акцентовано, що педагог із розвинутою і здоровою особистістю, який оволодів відповідними компетенціями, здатний долати труднощі, забезпечувати виховання здорової особистості школярів. Стверджується, що управління виховною ситуацією є результатом організації специфічних взаємин у спілкуванні вихованця й педагога, які вносять у неї психологічний, соціальний, моральний і духовний аспекти. У спілкуванні педагог виявляє розуміння, визнає і сприймає вихованця, враховуючи його позицію. Це спілкування несумісне з погрозами, образами, покараннями. У ньому реалізується погляд на вихованця як на рівного собі, унеможлиблюється маніпулювання ним. Повага має бути у спілкуванні дорослого, педагога і вихованця, оскільки в них різні психологічний, соціальний, моральний та духовний розвиток, досвід, інтелектуальний рівень та відповідне соціальне становище в суспільстві.

Підкреслено, що вихованця виховує не педагог безпосередньо, а педагогічне, організоване ним, психологічне, соціальне і моральне оточення, де учень виступає активною стороною виховання. Представлено та проаналізовано концепцію виховної діяльності педагога. Зазначено, що педагоги повинні здійснювати власний позитивний вплив на загальний клімат у класі, зокрема на функціонування оцінних стосунків у різних видах діяльності. Стверджується, що повноцінну особистість може виховати лише вихований, психічно, психологічно, соціально, морально та духовно розвинутий наставник.

Ключові слова: виховна діяльність педагога, концепція виховної діяльності, моральність, вихованець, особистість.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку суспільства ставить принципово нові вимоги до підготовки майбутніх педагогів до виховної діяльності, а відповідно, й до змісту роботи закладів вищої освіти, які здійснюють їх підготовку. Система підготовки спеціалістів визначається специфікою конкретної професійної діяльності відповідної галузі.

У новій українській школі виховну діяльність здійснює педагог із розвинутою і здоровою особистістю, який оволодів відповідними компетенціями, здатний долати труднощі, забезпечувати виховання здорової особистості школярів, створювати умови для особистої свободи та відповідальності, моральності та самодостатності, вміти запобігати маніпулятивним впливам із боку оточення. Сам педагог повинен швидко вміти приймати рішення, виразно та чітко висловлювати свої думки, легко адаптуватися до нової ситуації, міцно засвоювати систему морально-духовних цінностей, адекватно керувати своєю поведінкою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розкриття сутнісних (суб'єктних) характеристик особистості педагога унеможлиблюється поза

занесенням у зміст дослідження тих її психологічних складових, які адресуються до сфери буття особистості як самодостатньої істоти. Базовими утвореннями особистості майбутнього педагога в дослідженні були визнані ті, які виконують роль провідних детермінант його саморозвитку і самопроекування [3]. Вихідною передумовою визначення механізму й динаміки породження психологічних утворень Д.М. Дубравська вважає виокремлення у структурі їх особистості тих складових, які становлять їх сутнісну характеристику як суб'єкта власної життєдіяльності [3].

І.Д. Бех стверджує, що особистість педагога повинна бути морально-духовна. Учений вказує на усвідомлене та осмислене самовиховання й саморозвиток за найвищою мірою смисло-ціннісного буття людини [1]. У сучасному українському суспільстві мораль є розмитою, різні прошарки суспільства орієнтовані на різні цінності, мають суперечливий характер. Це спричиняє складність формування морально-духовної позиції особистості. С.І. Заблоцька [4] констатує, що моральні цінності соціальної взаємодії не девальвувалися, проте ускладнився пошук опори для них, а також

пошук орієнтирів, ідеалів морального виховання підростаючого покоління. З одного боку, гуманізм, основою якого виступає моральність, завжди залишається орієнтиром суспільного буття. з іншого – необхідність виживання в нових ринкових умовах, які вимагають від особистості вміння бути конкурентоспроможною, добре адаптованою до змінних умов, у міру активною у відстоюванні своїх інтересів створюють дисонанс у сфері моральних уявлень, суджень, переконань та реальної поведінки. Моральне зростання особистості виступає як цілісний, динамічний процес актуалізації зсередини, з самості самоціннісного: життєвості, свободи, відповідальності, справедливості, совісті. Це процес сходження до опанування морально-духовних взаємодій, тенденція до досягнення свободи й відповідальності вчинку, можливість приймати морально відповідальні рішення.

Мета статті – розкрити психологічні особливості особистості педагога у виховній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Моральне становлення особистості передбачає опанування нових цінностей, здійснення вільного (відповідального) вибору, визнання та прийняття іншої людини. У сучасній психології поняття моральності особистості аналізується М.Й. Боришевським [2]. Учений вважає, що моральність не можна обмежувати лише певними внутрішніми аспектами чи моментом поведінки. Як сфера специфічної життєдіяльності людини, моральність постає багатоаспектним психологічним феноменом. Вона народжується, визріває, формується і функціонує в «моральній діяльності», «моральній поведінці». Моральність – це спосіб саморегуляції і спосіб упорядкування особистісних стосунків, в основі якого лежить уявлення про цінності. На думку вченого, моральність є головною складовою духовності, що дає можливість особистості осмислити сенс свого життя, збагнути мету, задля якої живе, усвідомити свою неповторність, відповідальність за все, що робить, зрозуміти, що життя – це боротьба зі злом в ім'я добра.

Навколишнє середовище може мати шкідливі впливи, зокрема невідповідність традицій і норм дорослого оточення щодо розвитку особистості вихованця. Це призводить до труднощів та суперечностей впливів, що перешкоджають виховній діяльності мати стихійний характер. І досягається завдяки раціональній, психологічно обґрунтованій організації виховних умов та виховних впливів. Тому педагог повинен враховувати особливості навколишнього середовища відповідно до цілей та завдань виховання.

Вихованця виховує не педагог безпосередньо, а педагогічне, організоване ним, психологічне, соціальне й моральне оточення, де учень виступає активною стороною виховання. Педагог повинен створити такі позитивні умови, в яких

відбувалося б становлення всебічно розвиненої, гармонійної індивідуальності, психічно здорової особистості.

Самосвідомість дитини постає предметом роботи педагога. Адже від стану Я-концепції, самооцінки вихованця залежить його сприйняття виховних впливів, прагнення до самовиховання.

Метою виховання є: розвиток у дітей позитивних та інтелектуальних потреб, гуманістичної спрямованості, відповідальності, вміння долати труднощі, боротися зі злом, організованості, несуперечливого Я, вміння спілкуватися, співпереживати та співчувати, здорово взаємодіяти.

У процесі виховної діяльності виробляється певний зміст та стиль життя вихованця, який по-іншому не зможе сформуватися. За допомогою дорослого, педагога суб'єкт виховання пізнає навколишній світ. Передача знань, традицій попередніх поколінь є важливою умовою становлення та розвитку особистісних здатностей, здібностей, становлення моральної свідомості та моральної самосвідомості.

Управління виховною ситуацією є результатом організації специфічних взаємин у спілкуванні вихованця й педагога, які вносять у неї психологічний, соціальний, моральний і духовний аспекти. У спілкуванні педагог виявляє розуміння, визнає і сприймає вихованця, враховуючи його позицію. Це спілкування несумісне з погрозами, образами, покараннями. У ньому реалізується погляд на вихованця як на рівного собі, унеможлиблюється маніпулювання ним. Повага має бути у спілкуванні дорослого, педагога і вихованця, оскільки в них різні психологічний, соціальний, моральний та духовний розвиток, досвід, інтелектуальний рівень та відповідне соціальне становище в суспільстві.

Виховання спрямоване на автентичність особистості, якій відповідають високі моральні цінності служіння людям. Головним чинником стає любов до оточення, творення добра й боротьба зі злом.

Сучасна психолого-педагогічна практика повинна орієнтувати педагога на розвиток у дитини суб'єктивно-оцінних ставлень, на формування Я-цінностей. Визнання індивідуальності, неповторності особистості, заперечення насильства над дитиною, турбота про її особистісне зростання, розвиток свідомості, розуміння власного Я тощо реалізуються в організованій діяльності та спілкуванні дитини з педагогом.

Рівень розуміння дитини залежить від уміння педагога проникнути у внутрішній світ особистості вихованця. Повноцінну особистість може виховати лише вихований, психічно, психологічно, соціально, морально та духовно розвинений наставник. Це актуалізує значення спрямованості особистості педагога (світогляд, головні потреби, інтереси, цілі), його ставлення до соціального

оточення та соціальна активність, психічне та психологічне здоров'я, моральний та духовний потенціал тощо.

Виховна діяльність зосереджена на виховання особистості, яка передбачає комплексну діяльність сім'ї, школи та інших соціальних інститутів, реалізується у процесах діяльності та поведінки вихованця, сприяє опануванню ним особистої життєдіяльності та становленню психічно, психологічно, соціально, морально та духовно розвиненої особистості.

Концепція виховної діяльності представлена на схемі (рис. 1).

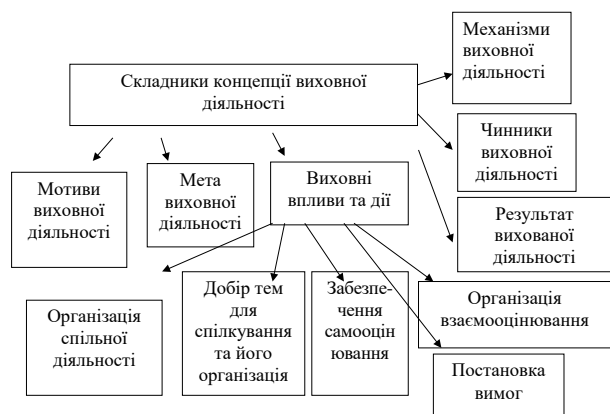

Рис. 1. Концепція виховної діяльності педагога

Мета виховної діяльності – виховання духовно та морально спрямованої, психічно, психологічно та соціально здорової, активної та щасливої особистості. Мета повинна бути чітко окреслена, структурована та спрямована на виховну діяльність: здобуття позитивної якості й подолання негативної.

1. Завдання виховної діяльності педагога: чіткі поставлені педагогом завдання забезпечують позитивний виховний результат.

2. Зміст виховної діяльності: повинен сприяти реалізації мети виховної діяльності.

3. Виховні впливи: виховні впливи та технології мають бути цілеспрямовані, комплексні та системно спрямовані на ефективний виховний результат. Виховні впливи та технології добираються з урахуванням індивідуальності вихованця.

4. Вимоги до педагога як суб'єкта виховної діяльності: педагог повинен бути здоровою, цілісною, духовною особистістю.

5. Психологічні детермінанти виховної діяльності: перед тим як планувати виховну діяльність, педагог повинен урахувати:

- механізми виховання;
- закономірності виховання;
- позитивні чинники виховання та їх актуалізація;
- негативні чинники та їх нейтралізація.

6. Результати виховної діяльності педагога: здорова й щаслива особистість, виховання конкретних позитивних якостей та подолання негативних – щаслива й готова до життя дитина.

7. Діагностика та корекція виховної діяльності педагога. Педагог повинен володіти методами діагностики та корекції виховної діяльності щодо себе як суб'єкта виховної діяльності, так і щодо вихованця (учня) як суб'єкта виховної діяльності.

М.В. Савчин [6] акцентує, що особистість педагога повинна володіти сильним, цілісним, не розколотим Я, в якому гармонійно поєднане індивідуально-неповторне та загальнолюдське. Науковець підкреслює, що особистість із сильним Я – розумна, мудра, досвідчена, щаслива.

Вона ефективно рефлексує та трансцендує, контролює та моделює свою діяльність та поведінку, володіє свободою та відповідальністю. Їй притаманні стани безпристрасності, безмовності, чесноти. Така особистість поповнює сили в духовній сфері, в такий спосіб долаючи свою слабкість, немочі, духовні, психічні та психологічні травми.

Духовно розвинена людина проявляє свої позитивні моральні якості, які йдуть від глибин її душі. Індивідуальна мораль конкретної людини є відображенням соціальної та духовної моралі. «Духовність, зазначає М.В. Савчин [7], – це вищий момент людської індивідуальності». М.Й. Боришевський [2] стверджує, що духовність є втіленням моральності в реальному контексті життєдіяльності особистості як носія високих гуманних чеснот.

Висновки. Педагог повинен здійснювати власний позитивний вплив на загальний клімат у класі, зокрема на функціонування оцінних відносин у різних видах діяльності. Насамперед це стосується уміння педагога емоційно виявляти своє ставлення до моральних чи аморальних проявів у поведінці школярів.

Отже, педагог повинен володіти особистісними здатностями, бути здоровою, моральною, духовною, цілісною особистістю, володіти системою домінуючих потреб та мотивів (наміри, інтереси, здібності, морально-духовний ідеал, духовні ціннісні орієнтації, стійка професійна позиція, моральна рефлексія, потреба у справедливості). Бачити в кожного вихованця позитивні сторони, бути вільною відповідальною особистістю, розуміти свій сенс життя, постійно працювати над собою.

Література:

1. Бех І.Д. Виховання особистості : навчально-методичний посібник. Київ : Либідь, 2003. 848 с.
2. Боришевський М.Й. Духовність особистості: соціально-психологічна сутність, детермінанти становлення та розвитку. *Проблеми загальної*

- та педагогічної психології* : збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка. Т. ІХ., Част. 5. Київ, 2007. С. 25–32.
3. Дубравська Д.М. Динаміка особистісних утворень майбутнього педагога на етапі первинної професіоналізації (на матеріалі дослідження студентів педагогічного коледжу) : дис... канд. психол. наук : 19.00.07 ; ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Київ, 2004. 237 с.
  4. Заболоцька С.І. Психологічні умови розвитку моральних форм поведінки у навчально-ігровій діяльності дошкільників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». 2013. 20 с.
  5. Іванцев Л.І. Становлення майбутнього вчителя як суб'єкта життєтворчості : монографія. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2007. 208 с.
  6. Савчин М.В. Психологічні засади організації особистісно-професійного зростання майбутнього педагога: навчальний посібник. Дрогобич: РВВДДПУ ім. І. Франка, 2012. 24 с.
  7. Савчин М.В. Теоретико-методологічні засади створення та реалізації програми особистісно-професійного розвитку майбутнього педагога. *Особистісно-професійний розвиток майбутнього педагога*: монографія. Дрогобич: ВВДДПУ ім. І. Франка, 2014. С. 9–18.

Zamishchak M. I. Psychological peculiarities of a pedagogue's personality in educational work

The article deals with psychological peculiarities of a pedagogue's personality in educational work. It is stated that a pedagogue should be able to take decisions quickly, express his thoughts clearly and distinctly, adapt to a new situation easily, acquire the system of moral and spiritual values firmly, and to be adequate in his behavior. It is said that education is aimed at the unique character of an individual implementing high moral values of serving people. Love for the surrounding people, doing good and fighting against evil have become the main factor. It is emphasized that the pedagogue with a developed and healthy personality, who has mastered the corresponding competences, is able to overcome difficulties and to bring up students' healthy personalities. It is claimed that the guidance of educational process is the result of creating specific communicative relationships between student and a pedagogue, who contribute psychological, social, moral and spiritual aspects to the process. During the communication activity the pedagogue shows understanding, recognition and acceptance of his student, taking into account his opinions. Such communication can never use any threats, insults or punishment. It implements the model when student is treated as an equal, and it is not allowed to manipulate him. The communication of adults, pedagogues and students, should be based on respect because they have different psychological, social, moral and spiritual development, experience, intellectual level and certain social status in the society.

It is accentuated that a pedagogue does not educate student directly, but he creates a special pedagogical, psychological, social and moral environment, where student acts as an active participant of education. The concept of pedagogue's educational work has been described and analyzed. It is pointed out that pedagogues should positively influence the general classroom environment, especially the functioning of evaluative relationships in various activity types.

Key words: *pedagogue's educational work, concept of educational work, morality, student, personality.*